

JAMHURI YA MUUNGANO WA TANZANIA
BARAZA LA MITHANI LA TANZANIA
MTIHANI WA KUHITIMU KIDATO CHA NNE

021

KISWAHILI

(Kwa watahiniwa walioko na wasiokuwa Shuleni)

Muda: Saa 3

MAJIBU

Mwaka: 2011

Maelekezo

1. Karatasi hii inasehemu A, B, C, D na E zenye jumla ya maswali **tisa (9)**
2. Jibu maswali yote kutoka sehemu A,B, C na D, swali **moja** kutoka sehemu C, na maswali **matatu** kutoka sehemu E. Swali la 15 ni la lazima.
3. Zingatia maelekezo ya kila swali.

maktaba.tetea.org

1. Soma kwa makini kifungu cha habari kifuatacho kisha jibu maswali yanayofuata:

Misitu ya nchi ni mingi sana hata wakati mwingine tunadanganyika kuwa haitakwisha kamwe. Tunaamini kwamba tunaweza kuendelea kuitumia miti yake na kuikata kwa ajili ya kupata mashamba na malisho ya wanyama wetu bila kujishughulisha kupanda au kuhifadhi mingine kwa ajili ya siku za mbele. Fikiria tulivyo na mawazo potofu. Fikira mbaya kama hizo wanazo watu wengi nchini mwetu. Kwa hiyo imenilazimu kuwaonesheni kuwa misitu ni lazima ilindwe na haitalindwa kwa manufaa ya kizazi chetu cha sasa tu, bali pia kwa ajili ya vizazi vyetu vijavyo.

Basi mjue kuwa kama misitu yote itakatwa patakuwa na upungufu mkubwa wa mbao na pia upungufu wa maji ambao ni mbaya zaidi. Ubaya kama huu hautakiwi utokee katika Taifa letu linalosonga mbele. Hatuwezi kuruhusu uharibifu wa misitu yetu uendele kufanyika kwa sababu unarudisha nyuma hali ya maisha yetu na unazuia ustawi wa nchi yetu. Hebu fikiria kwanza maisha yetu yatakuwaje iwapo miti itakosekana - taabu ya kupika, gharama ya kujenga kwa chuma, mawe au udongo ulaya badala ya miti. Gharama ya viti, vitanda na meza ikiwa vitatengenezwa kwa chuma tu. Halafu fikiria kama maji yote yakikauka, ninyi nyote mwajua shida zitakazotokea, kwa hiyo hatutaki kabisa shida kutokea.

Kwa nini tuwe na shida ya kukosa maji katika sehemu ambazo zina maji ya kutosha? Basi inatupasa kuona kwamba kuna ulazima wa kuhifadhi misitu kwa ajili ya matumizi ya leo na kesho.

Bila shaka sasa utajiuliza mwenyewe. Je, siwezi kukata kabisa misitu ili niweze kulima? Jibu ni kwamba unaweza kabisa, lakini ni katika sehemu zile ambazo hazikuhifadhiwa. Tena ifahamike kwamba sehemu ambazo zimehifadhiwa ni chache sana ukilinganisha na mapori makubwa yaliyobaki wazi kwa ajili ya kilimo.

Sasa nataka kusisitiza hasa juu ya misitu iliyohifadhiwa. Hizi ndizo sehemu za misitu ambazo ni za lazima sana, na inatakiwa zihifadhiwe daima kwa matumizi ya faida ya Taifa. Misitu iliyohifadhiwa ni misitu inayotazamiwa kudumu daima nchini. Inatunzwa ili itumiwe kwa utaratibu ulio bora kwa kizazi hata kizazi. Kwa wakati ujao misitu hiyo itatoa mbao za kujenga nyumba, shule, hospitali na majengo mengine, pia kutengeneza viti, meza, makabati, milango, madirisha na masanduku. Hata sasa, mbao nyingi zitumikazo hutokana na miti iliyoota katika misitu iliyohifadhiwa. Lakini kwa sababu ardhi yenye misitu ya aina hiyo inahitajiwa sana kwa kilimo, itatubidi kuanza kuotesha misitu mipya kwa ajili ya mahitaji yetu. Basi ni lazima niwakumbushe wananchi kuwa miti iliyomo katika misitu iliyohifadhiwa haitatosha kufanyia kazi zetu zote ili kuinua maisha ya watu na kuinua uchumi wa nchi. Misitu iliyohifadhiwa lazima iongezwe kwa kupanda miti mingine, kwa mfano hivi sasa Idara ya misitu inapanda miti kati ya eka elfu nne na tano kila mwaka na pia inaangalia miti ya asili katika sehemu kubwa kabisa ya nchi hii.

Maswali

(a) Kwa mujibu wa habari uliyosoma watu wengi hufikiria nini juu ya misitu?

Watu wengi hufikiria kwamba misitu ni mingi na haitakwisha kamwe, hivyo wanaamini wanaweza kuendelea kukata miti kwa ajili ya mashamba na malisho bila kujishughulisha na upandaji au uhifadhi wa miti kwa ajili ya siku za usoni.

(b) Mwandishi wa habari hii anasema ni jambo gani huleta uharibifu wa misitu?

Mwandishi anasema kwamba mawazo potofu ya kwamba misitu haitakwisha na hivyo kuendelea kukata miti bila juhudi za upandaji na uhifadhi huleta uharibifu wa misitu.

(c) Mwandishi anashauri misitu ikatwe katika sehemu gani?

Mwandishi anashauri kwamba kuna ulazima wa kukata misitu kwa ajili ya kilimo, basi ifanyike katika sehemu ambazo hazijahifadhiwa, kwani sehemu zilizohifadhiwa ni chache na ni muhimu kwa manufaa ya Taifa.

(d) Je, ni madhara gani yatatokea endapo misitu itatoweka kabisa?

Endapo misitu itatoweka kabisa, kutakuwa na upungufu mkubwa wa mbao kwa ajili ya ujenzi na kutengeneza samani, na pia upungufu wa maji ambao ni mbaya zaidi. Hali hii itasababisha taabu katika kupika, gharama kubwa za ujenzi kwa kutumia vifaa vingine kama chuma na mawe, na matatizo makubwa yatokanayo na ukosefu wa maji.

(e) Je, ni sahihi kusema kuwa kwa vile kuna misitu iliyohifadhiwa hakuna haja ya kushughulika na kupanda miti nchini? Kwa nini?

Si sahihi kusema hivyo, kwani mwandishi anabainisha kwamba misitu iliyohifadhiwa haitatosheleza mahitaji yetu yote ya mbao na bidhaa nyingine za miti kwa ajili ya kuinua maisha ya watu na uchumi wa nchi. Hivyo, ni muhimu kuongeza misitu hiyo kwa kupanda miti mingine ili kukidhi mahitaji ya sasa na ya baadaye.

2. Fupisha aya tatu (3) za mwisho za habari uliyosoma kwa maneno themanini (80).

Misitu iliyohifadhiwa ni muhimu kwa manufaa ya Taifa na inapaswa kudumu kwa matumizi ya vizazi vijavyo. Hata hivyo, kutokana na mahitaji makubwa ya ardhi kwa ajili ya kilimo, ni muhimu kuotesha misitu mipya ili kukidhi mahitaji yetu ya mbao na bidhaa nyingine za miti. Idara ya Misitu inapanda kati ya eka elfu nne na tano za miti kila mwaka na inatunza miti ya asili katika maeneo mbalimbali nchini ili kuhakikisha upatikanaji endelevu wa rasilimali za misitu.

3. Tumia kiambishi "KA" kuonesha matukio kumi (10).

Kiambishi "ka" katika Kiswahili hutumika kuonyesha matukio mbalimbali, kama vile:

➤ Wakati usiodhihirika:

Mama akamwambia mwanawe aende sokoni.

➤ Vitenzi sambamba (kitendo kimoja kinapofanyika baada ya kingine):

Alikula akashiba kisha akalala.

➤ Kuagiza au kuamuru:

Kalaleni! Mama akawaamuru watoto.

➤ Matumizi ya kiambishi "ka" katika lahaja ya Kipemba:

Kakipo hakipo.

➤ Matumizi ya kiambishi "ka" katika lahaja ya Kipemba:

Kalipo halipo.

➤ Matumizi ya kiambishi "ka" katika lahaja ya Kipemba:

Kawapo hayupo.

➤ Matumizi ya kiambishi "ka" katika lahaja ya Kipemba:

Kakufika hakufika.

➤ Matumizi ya kiambishi "ka" katika lahaja ya Kipemba:

Kakutaka hakutaka.

➤ Matumizi ya kiambishi "ka" katika lahaja ya Kipemba:

Kakusema hakusema.

➤ Matumizi ya kiambishi "ka" katika lahaja ya Kipemba:
Kakujua hakujua.

4. "Kila lugha ina tabia ya kuchukua maneno kutoka lugha nyingine ili kukidhi mahitaji yake kimsamiati." Fafanua kauli hii ukitumia maneno kumi (10) ya Kiswahili.

Lugha ya Kiswahili imekopa maneno kutoka lugha mbalimbali ili kukidhi mahitaji yake ya msamiati. Hii ni kutokana na mwingiliano wa kitamaduni, kibiashara, na kihistoria na lugha nyingine. Mfano wa maneno kumi ya Kiswahili yaliyokopwa kutoka lugha nyingine ni:

- Meza - Asili ya Kireno "mesa".
- Shule - Asili ya Kijerumani "Schule".
- Kitabu - Asili ya Kiarabu "kitāb".
- Serikali - Asili ya Kiarabu "sulṭān".
- Chapati - Asili ya Kihindi "chapati".
- Bendera - Asili ya Kireno "bandeira".
- Hospitali - Asili ya Kiingereza "hospital".
- Sabuni - Asili ya Kiarabu "ṣābūn".
- Gari - Asili ya Kihindi "gārī".
- Pesa - Asili ya Kiingereza "pence".

Maneno haya yamekuwa sehemu ya msamiati wa Kiswahili na yanatumika katika mawasiliano ya kila siku, yakionyesha jinsi lugha inavyokua na kukidhi mahitaji ya wasemaji wake kupitia ukopaji wa maneno kutoka lugha nyingine.

5. Yapange maneno yafuatayo kama yanavyoonekana katika kamusi, kisha eleza maana ya kila neno kwa kutoa mfano mmoja (1) wa sentensi.

(a) Falsafa (b) Barizi (c) Anuwai (d) Barubaru (e) Kinda (f) Ajuza (g) Fanusi (h) Ghaibu (i) Goigoi (j) Kinanda

Mpangilio wa maneno katika kamusi:

- Anuwai
- Ajuza
- Barizi
- Barubaru
- Fanusi
- Falsafa
- Ghaibu
- Goigoi
- Kinanda
- Kinda

Maana na mifano ya sentensi:

- Anuwai: Tofauti au aina mbalimbali.
Mfano: Soko hili lina matunda anuwai kutoka sehemu mbalimbali.
- Ajuza: Mwanamke mzee sana.
Mfano: Ajuza yule ana hekima nyingi kutokana na uzoefu wa maisha.
- Barizi: Kaa au keti mahali pa wazi kwa ajili ya kupumzika au mazungumzo.
Mfano: Wazee hupenda kubarizi chini ya mti mkubwa kijijini.
- Barubaru: Kijana aliyekomaa; balehe.
Mfano: Barubaru wale walishiriki katika mashindano ya michezo shuleni.
- Fanusi: Taa inayotumia mafuta au umeme, mara nyingi ikiwa na kioo kinachozunguka mwanga ili kuulinda na upepo.
Mfano: Alitumia fanusi kuangaza chumba wakati wa kiza.
- Falsafa: Taaluma inayohusu uchunguzi wa masuala ya msingi kuhusu uwepo, maarifa, maadili, akili, na lugha; filosofia.
Mfano: Anasoma falsafa katika chuo kikuu ili kuelewa maana ya maisha.
- Ghaibu: Hali ya kutokuwepo; kutokuwapo; kutoonekana.
Mfano: Alikuwa ghaibu katika mkutano wa jana bila taarifa.
- Goigoi: Mtu asiye na bidii; mzembe; mvivu.
Mfano: Goigoi hawezi kumaliza kazi kwa wakati uliopangwa.
- Kinanda: Chombo cha muziki chenye funguo zinazopigwa kwa vidole ili kutoa sauti; piano.
Mfano: Anapenda kupiga kinanda katika matamasha ya muziki.
- Kinda: Mtoto wa ndege kabla ya kupevuka; pia hutumika kumaanisha mtoto mdogo.
Mfano: Kinda la kunguru lilidondoka kutoka kwenye kiota.

6. Eleza maana ya upatanisho wa kisarufi. Fafanua jibu lako kwa kutoa mifano minne.

Upatanisho wa kisarufi ni hali ya kukubaliana kunakojitokeza kati ya nomino (kiima) na viambishi vya maneno mengine katika sentensi, kama vile vitenzi, vivumishi, na viwakilishi. Hii inamaanisha kwamba viambishi vya maneno haya vinabadilika kulingana na ngeli ya nomino husika ili kuleta ulinganifu na maana sahihi katika sentensi.

Mifano:

- Nomino na Kivumishi:
Mtu mwema (umoja) / Watu wema (wingi)
Katika mfano huu, nomino "mtu" (umoja) inapatanishwa na kivumishi "mwema" kwa kutumia kiambishi "m-" kinachoendana na ngeli ya A-WA. Vivyo hivyo, "watu" (wingi) inapatanishwa na "wema" kwa kutumia kiambishi "w-".
- Nomino na Kitenzi:
Kitabu kimeanguka (umoja) / Vitabu vimeanguka (wingi)

Hapa, nomino "kitabu" (umoja) inapatanishwa na kitenzi "kimeanguka" kwa kutumia kiambishi "ki-" kinachoendana na ngeli ya KI-VI. Kwa wingi, "vitabu" inapatanishwa na "vimeanguka" kwa kutumia kiambishi "vi-".

- Nomino na Kiwakilishi:
Gari hili (umoja) / Magari haya (wingi)
Katika mfano huu, nomino "gari" (umoja) inapatanishwa na kiwakilishi "hili" kwa kutumia kiambishi "li-" kinachoendana na ngeli ya LI-YA. Kwa wingi, "magari" inapatanishwa na "haya" kwa kutumia kiambishi "ya-".
- Nomino, Kivumishi, na Kitenzi:
Mtoto mdogo analia (umoja) / Watoto wadogo wanalilia (wingi)
Hapa, nomino "mtoto" (umoja) inapatanishwa na kivumishi "mdogo" na kitenzi "analia" kwa kutumia viambishi "m-" na "a-" vinavyoendana na ngeli ya A-WA. Kwa wingi, "watoto" inapatanishwa na "wadogo" na "wanalia" kwa kutumia viambishi "wa-" na "wa-".

Kwa hivyo, upatanisho wa kisarufi huleta ulinganifu na mshikamano katika sentensi za Kiswahili, kuhakikisha kwamba vipengele vyote vinakubaliana kisarufi na hivyo kuwasilisha maana inayokusudiwa kwa usahihi.

7. "Misemo mingi hutumika kwa madhumuni ya kulinda heshima na kuvuta makini ya watu." Fafanua usemi huu kwa kutumia misemo mitano (5).

Misemo ni semi fupi zenye maana maalum zinazotumiwa katika mazungumzo ya kila siku ili kufikisha ujumbe kwa njia ya kificho au isiyo ya moja kwa moja. Mara nyingi, misemo hutumiwa kulinda heshima ya wahusika au kuvuta makini ya wasikilizaji bila kusema mambo kwa uwazi ambao unaweza kuwa mchungu au usiofaa kijamii.

Mifano ya misemo mitano na ufafanuzi wake:

- "Maji ya kifuu bahari ya chungu."
Maana: Mambo madogo yanaweza kuwa na umuhimu mkubwa kwa mtu fulani.
Matumizi: Msemo huu hutumiwa kumfahamisha mtu kuwa asidharau mambo madogo au vitu vidogo, kwani vinaweza kuwa na thamani kubwa kwa wengine.
- "Asiyesikia la mkuu huvunjika guu."
Maana: Mtu asiyekubali ushauri wa wenye hekima hujikuta katika matatizo.
Matumizi: Hutumika kumwonya mtu anayepuuza ushauri mzuri kwamba atakutana na matatizo baadaye.
- "Kikulacho ki nguoni mwako."
Maana: Mara nyingi madhara au usaliti hutoka kwa watu wa karibu nawe.

Matumizi: Hutumika kumweleza mtu kuwa awe makini na watu wa karibu naye, kwani wanaweza kumdhuru bila yeye kujua.

- "Mtaka cha uvunguni sharti ainame."

Maana: Ili upate kitu cha thamani, lazima uwe tayari kujitolea au kuvumilia.

Matumizi: Hutumika kumhimiza mtu kuwa ili kufanikiwa, lazima awe tayari kufanya juhudi au kuvumilia magumu.

- "Hasira, hasara."

Maana: Kukasirika kupita kiasi kunaweza kusababisha madhara au hasara.

Matumizi: Hutumika kumwonya mtu juu ya athari za hasira na umuhimu wa kujizuia ili kuepuka madhara.

Kwa kutumia misemo hii, wazungumzaji wa Kiswahili wanaweza kufikisha ujumbe mzito au onyo kwa njia ya heshima na inayovuta makini ya wasikilizaji bila kutumia maneno makali au ya moja kwa moja.

8. Andika insha isiyo ya kisanaa yenye maneno mia mbili na hamsini (250) kuhusu mandhari ya shule yenu.

Shule yetu, Shule ya Sekondari ya Mlimani, ipo katika eneo lenye mandhari ya kuvutia na mazingira rafiki kwa elimu. Iko umbali wa kilomita tano kutoka katikati ya mji, ikizungukwa na milima yenye miti ya kijani kibichi na mandhari ya kupendeza.

Majengo ya shule yamepangwa kwa mpangilio mzuri, yakijumuisha madarasa kumi na mawili, maabara tatu za kisasa, maktaba yenye vitabu mbalimbali, na ofisi za walimu. Madarasa yetu ni ya wasaa, yanayoingiza mwanga wa kutosha kupitia madirisha makubwa, na yana hewa safi inayotiririka kutoka milimani.

Eneo la michezo liko upande wa kusini mwa shule, likiwa na viwanja vya mpira wa miguu, mpira wa wavu, na mpira wa kikapu. Wanafunzi hutumia viwanja hivi kwa shughuli za michezo na mazoezi, wakifurahia upepo mwanana unaovuma kutoka milimani.

Bustani za maua na miti ya kivuli zimepambwa katika maeneo mbalimbali ya shule, zikitoa mandhari ya kuvutia na sehemu za kupumzika wakati wa mapumziko. Miti ya matunda kama miembe, mipapai, na michungwa imepandwa, ikitoa matunda wakati wa msimu na kivuli kwa wanafunzi.

Barabara za ndani ya shule zimejengwa kwa lami, na njia za watembea kwa miguu zimepambwa kwa vigae, zikifanya matembezi kuwa rahisi na salama. Usafi wa mazingira unazingatiwa kwa umakini, na kuna mapipa ya taka yaliyowekwa katika maeneo mbalimbali ili kudumisha usafi.

Kwa ujumla, mandhari ya Shule ya Sekondari ya Mlimani yanachangia kwa kiasi kikubwa katika kuhamasisha wanafunzi kujifunza na kushiriki katika shughuli za ziada za kielimu na kijamii. Mazingira haya tulivu na yenye kuvutia yanawafanya wanafunzi na walimu kufurahia kuwa sehemu ya jamii ya shule hii.

9. Andika kumbukumbu za kikao cha wanafunzi kuhusu sherehe ya kumuaga mkuu wenu wa shule aliyepata wadhifa wa kuwa Afisa Elimu wa Mkoa.

MUHTASARI WA KIKAO CHA WANAFUNZI KUHUSU SHEREHE YA KUMUAGA MKUU WA SHULE

Tarehe: 10 Februari 2025

Muda: Saa 10:00 - 12:00 jioni

Mahali: Ukumbi wa Mikutano, Shule ya Sekondari Tumaini

Mwenyekiti: Amina Juma

Katibu: John Mwakyembe

Waliohudhuria:

1. Amina Juma - Mwenyekiti
2. John Mwakyembe - Katibu
3. Grace Mbwana - Mweka Hazina
4. Peter Mushi - Mjumbe
5. Fatma Abdallah - Mjumbe
6. David Kamau - Mjumbe
7. Rehema Njoroge - Mjumbe

Wasiohudhuria:

Hassan Omari (Aliomba ruhusa kwa sababu ya ugonjwa)

Ajenda:

1. Kufungua kikao
2. Maandalizi ya sherehe ya kumuaga mkuu wa shule
3. Mengineyo
4. Kufunga kikao

1. Kufungua kikao

Mwenyekiti, Amina Juma, alifungua kikao kwa kuwashukuru wajumbe kwa kuhudhuria na kueleza madhumuni ya kikao, ambayo ni kupanga sherehe ya kumuaga Mkuu wa Shule, Mwalimu Josephat Komba, aliyeteuliwa kuwa Afisa Elimu wa Mkoa.

2. Maandalizi ya sherehe ya kumuaga mkuu wa shule

i. Tarehe na mahali:

Wajumbe walikubaliana sherehe ifanyike tarehe 25 Februari 2025 katika ukumbi wa shule.

ii. Ratiba ya sherehe:

Saa 8:00 - 9:00 mchana: Mapokezi ya wageni

Saa 9:00 - 11:00 mchana: Hotuba na burudani

Saa 11:00 - 12:00 jioni: Chakula na kuagana

iii. Kamati ndogo za maandalizi:

Kamati ya Mapokezi: Peter Mushi na Fatma Abdallah

Kamati ya Burudani: Rehema Njoroge na David Kamau

Kamati ya Chakula: Grace Mbwana na Hassan Omari

Kamati ya Zawadi: Amina Juma na John Mwakyembe

iv. Michango:

Ili kugharamia sherehe, kila mwanafunzi aliamua kuchangia shilingi 5,000, huku walimu wakitarijiwa kutoa mchango wa hiari.

v. Zawadi kwa mkuu wa shule:

Ilipendekezwa zawadi iwe saa ya ukutani yenye jina lake na nembo ya shule.

3. Mengineyo

Ilipendekezwa wanafunzi waandike shajara ya matukio muhimu ya uongozi wa Mwalimu Komba na kuitoa kama kumbukumbu katika sherehe hiyo.

4. Kufunga kikao

Mwenyekiti alifunga kikao saa 12:00 jioni kwa kuwashukuru wajumbe kwa michango yao na kuwahimiza kutekeleza majukumu yao kwa wakati.

Imetayarishwa na:

John Mwakyembe

Katibu wa Kikao

10. Fafanua athari ya Waarabu katika lugha ya Kiswahili kwa kutoa hoja nne (4).

Waarabu wamekuwa na athari kubwa katika maendeleo ya lugha ya Kiswahili kutokana na mwingiliano wa muda mrefu wa kibiashara, kijamii, na kitamaduni katika pwani ya Afrika Mashariki. Hoja nne zinazoonyesha athari hizi ni kama ifuatavyo:

Ukopaji wa Msamiati: Kiswahili kimekopa maneno mengi kutoka lugha ya Kiarabu, hasa katika nyanja za dini, biashara, na utawala. Kwa mfano, maneno kama "kitabu" (kutoka "kitāb" كِتَاب "بمعنى"), "sala" (kutoka "salāh" صَلَاة "بمعنى"), na "msikiti" (kutoka "masjid" مَسْجِد "بمعنى") yana asili ya Kiarabu. Ukopaji huu umeongeza utajiri wa msamiati wa Kiswahili na kurahisisha mawasiliano katika maeneo mbalimbali.

Athari katika Mfumo wa Uandishi: Kabla ya kuanzishwa kwa alfabeti ya Kilatini, Kiswahili kiliandikwa kwa herufi za Kiarabu katika mwandiko uliojulikana kama "Ajami". Hii ilitokana na ushawishi wa Waarabu na Uislamu katika pwani ya Afrika Mashariki. Ingawa sasa alfabeti ya Kilatini inatumika zaidi, athari hii inaonyesha jinsi Waarabu walivyochangia katika maendeleo ya mfumo wa uandishi wa Kiswahili.

Mchango katika Fasihi na Ushairi: Fasihi ya Kiswahili, hususan ushairi, imeathiriwa na mitindo ya Kiarabu. Matumizi ya vina, mizani, na maudhui ya kidini ni baadhi ya mambo yaliyoingia katika ushairi wa Kiswahili kutokana na athari za Kiarabu. Hii imeongeza upekee na utajiri wa fasihi ya Kiswahili.

Uenezi wa Dini ya Uislamu na Utamaduni: Kupitia biashara na mahusiano ya kijamii, Waarabu walieneza Uislamu katika pwani ya Afrika Mashariki. Hii ilisababisha kuingizwa kwa maneno na dhana za Kiarabu zinazohusiana na dini na utamaduni katika Kiswahili. Kwa mfano, maneno kama "halali" (kutoka "halāl" هَالَال "بمعنى") na "haramu" (kutoka "harām" حَرَام "بمعنى") yametokana na athari za Kiarabu kupitia Uislamu.

11. Sifa muhimu mojawapo ya methali ni kujenga picha au taswira ambazo huchotwa katika mazingira yanayoizunguka jamii.” Thibitisha hoja hii kwa kutumia methali tano (5).

Methali ni semi fupi zenye hekima ambazo hutumia picha na taswira zinazotokana na mazingira ya jamii husika ili kufikisha ujumbe maalum. Zifuatazo ni methali tano zinazoonyesha sifa hii:

1. "Asiyesikia la mkuu huvunjika guu."

Maana: Mtu asiyekubali ushauri wa wenye hekima au viongozi hujikuta katika matatizo.

Taswira: Methali hii inatumia picha ya kuvunjika guu, hali inayosababisha mtu kushindwa kutembea, kuonyesha madhara ya kupuuza ushauri.

2. "Hasira za mkizi, furaha ya mvuvi."

Maana: Matendo ya hasira au ghadhabu yanaweza kumfaidisha adui yako.

Taswira: Mkizi ni samaki anayekasirika na kujitupa kwenye wavu wa mvuvi, hivyo hasira zake zinakuwa faida kwa mvuvi.

3. "Samaki mkunje angali mbichi."

Maana: Mfundishe mtu tabia njema au maarifa akiwa bado mchanga au hajakomaa.

Taswira: Methali hii inatumia picha ya samaki, ambaye ni rahisi kukunjika akiwa mbichi, lakini huchakaa au kuvunjika akiwa mkavu.

4. "Kikulacho ki nguoni mwako."

Maana: Madhara au usaliti mara nyingi hutoka kwa watu wa karibu nawe.

Taswira: Methali hii inatumia picha ya kitu kilicho karibu na mtu, kama nguo, kuonyesha hatari inayotokana na watu wa karibu.

5. "Mtaka cha uvunguni sharti ainame."

Maana: Ili kufanikisha jambo au kufikia lengo, lazima mtu ajitahidi au kujinyenyekesha.

Taswira: Methali hii inahusisha picha ya mtu anayenama ili kufikia kitu kilicho chini ya uvungu.

Methali hizi zinaonyesha jinsi lugha ya picha inavyosaidia kueleza hali za maisha na maadili kwa njia inayovutia na kueleweka kwa urahisi.

12. “Maelekezo yanayotolewa na msanii wa fasihi hukidhi matarajio ya jamii yake.” Kwa kutoa hoja tatu (3) kwa kila mshairi, jadili kauli hii kwa kuwatumia washairi wawili (2) kati ya walioorodheshwa.

I. "Wasakatonge" - M.S. Khatibu

1. Uhamasishaji wa Maadili:

Katika diwani hii, mshairi anahimiza maadili bora kama ukweli, uvumilivu, na uaminifu, ambayo ni matarajio muhimu katika jamii.

Mfano: Shairi "Uaminifu" linahimiza umuhimu wa kuwa mkweli na mwadilifu.

2. Kuelimisha kuhusu changamoto za kijamii:

Mshairi anazungumzia changamoto kama umaskini na ukosefu wa haki, akitoa maelekezo ya namna ya kukabiliana nazo.

Mfano: Shairi "Njaa na Uchumi" linazungumzia athari za umaskini na namna ya kujikwamua.

3. Kuendeleza mshikamano wa kijamii:

Mshairi mengi yanasisitiza mshikamano na upendo kati ya watu, jambo linalokidhi matarajio ya jamii ya amani.

Mfano: Shairi "Amani na Umoja" linaeleza faida za mshikamano wa kijamii.

II. "Malenga Wapya" - TAKILUKI

1. Uelewa wa Tamaduni:

Mshairi yanahimiza kuheshimu tamaduni za Kiafrika, hivyo kukidhi matarajio ya jamii kuhusu utamaduni.

Mfano: Shairi "Mila Zetu" linaonyesha umuhimu wa kulinda tamaduni.

2. Kuonya kuhusu mmomonyoko wa maadili:

Mshairi anatoa maelekezo ya kuepuka mmomonyoko wa maadili unaosababishwa na utandawazi.

Mfano: Shairi "Utandawazi na Maadili" linaonya kuhusu athari za tabia za kigeni zinazoharibu maadili ya jamii.

3. Kujenga uzalendo:

Diwani hii inahimiza mapenzi kwa nchi na maendeleo yake, ambayo ni matarajio ya kila jamii.

Mfano: Shairi "Kwa Nchi Yetu" linahimiza vijana kushiriki katika maendeleo ya taifa.

Kwa hivyo, maelekezo yanayotolewa na washairi hawa hukidhi matarajio ya jamii kwa njia ya kuelimisha, kuonya, na kuhamasisha mshikamano na maadili bora.

13. "Nyimbo ni mbinu ya kifani ambayo wasanii wengi huitumia ili kufikisha ujumbe uliokusudiwa kwa hadhira." Thibitisha usemi huu kwa kutumia waandishi wawili (2) wa riwaya kati ya waliorodheshwa.

Nyimbo ni sehemu muhimu ya kifani katika fasihi, ikitumika kuvutia wasomaji au wasikilizaji na kufikisha ujumbe kwa njia ya kuvutia na yenye athari. Hapa tunazingatia waandishi wawili:

I. "Takadini" - Ben Hanson

1. Kuonyesha Maisha ya Takadini:

Mwanzoni mwa riwaya, wimbo unaombwa na vijana wa jamii unamtambulisha Takadini kama mtoto wa laana kwa sababu ya hali yake ya albino. Wimbo huu unaonyesha unyanyapaa uliopo katika jamii.

Mfano wa wimbo: "Takadini ni mtoto wa laana, laana kubwa, jamii yetu haina yeye!"

2. Kuelimisha Jamii Kuhusu Ubaguzi:

Nyimbo zinazojirudia katika riwaya zinahimiza jamii kuacha ubaguzi dhidi ya watu wenye ulemavu wa ngozi, zikilenga kubadilisha mitazamo potofu.

Mfano: "Sisi sote ni sawa, ngozi haibadili utu."

3. Kukuza Mshikamano:

Nyimbo zinazoimbwa wakati wa sherehe za kijamii zinaonyesha mshikamano wa jamii katika kusherehekea matukio muhimu, zikifundisha umuhimu wa umoja.

II. "Watoto wa Maman'tilie" - E. Mbogo

1. Kuhamasisha Uvumilivu:

Nyimbo za matumaini zinazoimbwa na Maman'tilie zinawahamasisha watoto wake kukubali changamoto za maisha na kuendelea kupambana.

Mfano: "Kwa bidii tutashinda, maisha haya magumu."

2. Kuelimisha Kuhusu Umuhimu wa Kazi:

Wimbo unaoimbwa na Maman'tilie kuhusu kazi unaonyesha maadili ya kazi na jinsi bidii inavyoweza kuleta mafanikio.

Mfano: "Fanya kazi kwa bidii, fanya kazi kwa uaminifu."

3. Kutoa Faraja:

Nyimbo zinazotumika wakati wa huzuni zinatoa faraja kwa wahusika na wasomaji, zikionyesha mshikamano wa kifamilia na kijamii.

Mfano: "Tusilie, tutashinda, tunayo nguvu ya kupambana."

Kwa ujumla, nyimbo katika riwaya hizi zinatumika kufikisha ujumbe muhimu wa kijamii, kutoa mafunzo, na kukuza mshikamano wa wahusika na wasomaji.

14. Jadili jinsi wasanii wawili (2) wa tamthiliya mbili (2) ulizosoma walivyotumia mbinu ya kicheko kutoa ujumbe walioukusudia kwa jamii.

Kicheko ni mbinu inayotumiwa katika tamthiliya kuonyesha hali za kijamii kwa njia ya kucheakesha, huku ikifundisha maadili au kufikisha ujumbe. Hapa tunazingatia tamthiliya mbili:

I. "Ngoswe Penzi Kitovu cha Uzembe" - E. Semzaba

1. Kucheakesha Kupitia Tabia za Ngoswe:

Tabia za uzembe wa Ngoswe kazini zinacheakesha, kama vile kuchelewa kazini au kushiriki mizaha na wafanyakazi wenzake.

Ujumbe: Tabia hizi zinaonya dhidi ya uzembe na kuonyesha athari zake kwa maendeleo ya jamii.

2. Mizaha ya Mapenzi:

Ngoswe anatumia muda mwingi kupendana na Kipusa badala ya kutimiza majukumu yake. Hali hii inawachekesha wahusika na wasomaji.

Ujumbe: Mapenzi yasiyokuwa na mipaka yanaweza kuathiri utendaji wa mtu kazini.

3. Mifano ya Kelele za Wafanyakazi:

Kelele na malumbano kati ya wafanyakazi wa ofisi kuhusu majukumu yao yanaonyesha hali za kawaida za uzembe kwa njia ya kuchelesha.

Ujumbe: Ni muhimu kuwa na nidhamu kazini.

II. "Orodha" - Steve Reynolds

1. Kuchelesha Kupitia Upuuzi wa Watu:

Wahusika katika tamthiliya hii mara nyingi wanazungumzia masuala ya kawaida kwa njia ya mzaha, kama vile ugomvi juu ya orodha za majukumu.

Ujumbe: Inahimiza mpangilio na usimamizi bora wa majukumu.

2. Uchambuzi wa Tabia za Watu:

Tabia za kujihusisha na mambo yasiyo na umuhimu, kama vile mashindano ya nani ana nafasi bora zaidi, zinachelesha na kuonyesha hali halisi ya watu wenye wivu.

Ujumbe: Kuonya kuhusu wivu na uzembe.

3. Migogoro ya Familia:

Migogoro ya kifamilia inayojitokeza kwa njia ya kuchelesha inahimiza mshikamano wa familia na kuonyesha umuhimu wa kuwasiliana vizuri.

Ujumbe: Kuimarisha maadili ya kifamilia.

Kwa hivyo, wasanii hawa wawili walitumia kicheko si tu kwa burudani, bali pia kufikisha ujumbe muhimu kwa jamii kuhusu nidhamu, maadili, na mshikamano.

15. Eleza muundo wa soga. Tunga soga ya kuisimua kuhusu kisa cha kubuni.

Muundo wa Soga:

Soga ni utanzu wa fasihi simulizi unaosimulia matukio kwa lengo la kuisimua na kuburudisha hadhira. Mara nyingi, soga huwa na ucheshi na hutumika kufikisha ujumbe au mafunzo kwa njia ya mzaha. Muundo wa soga unaweza kujumuisha vipengele vifuatavyo:

1. Kichwa cha Habari: Jina linalovutia linaloashiria maudhui ya soga.

2. Utangulizi: Sehemu inayomtambulisha msikilizaji kwenye mazingira ya hadithi na wahusika wake.

3. Mfululizo wa Matukio: Msimulizi huendeleza hadithi kwa kueleza matukio yanayofuatana, mara nyingi yakijengwa kwa hali ya ucheshi au mshangao.

4. Kilele: Sehemu yenye msisimko au mabadiliko makubwa katika hadithi, ambapo tukio kuu hutokea.
5. Hitimisho: Mwisho wa hadithi ambapo funzo hutolewa au msomaji anaachwa na jambo la kutafakari.

SOGA

Kisa cha Mjanja na Mtego wa Panya

Hapo zamani za kale, katika kijiji kimoja, aliishi kijana aitwaye Mjanja. Mjanja alikuwa akijulikana kwa ujanja wake mwingi na tabia ya kutaka kupata vitu bila kufanya kazi. Siku moja, alipokuwa akitembea sokoni, aliona tangazo lililosema, "Shindano la kula bure, mshindi atapata zawadi nono!"

Mjanja alifurahia sana na akaamua kushiriki. Alipofika eneo la shindano, alikuta meza kubwa imejaa vyakula vya kila aina. Waandaaji wa shindano walitangaza, "Anayeruhusiwa kula ni yule atakayevuka mto huu wenye mamba wengi."

Mjanja alifikiria kwa haraka na kusema, "Mimi nitavuka mto huu bila shida." Akaenda kando ya mto na kuanza kupiga kelele, "Mamba wote, mfalme wenu amefariki! Njoo kwenye mazishi haraka!"

Mamba wote walikusanyika kusikiliza habari hizo. Mjanja alitumia fursa hiyo kuvuka mto kwa haraka akiwa amekanyaga migongo ya mamba waliokusanyika. Alipofika ng'ambo ya pili, alicheka na kusema, "Nimewapata!"

Aliporudi kwenye meza ya shindano, waandaaji walimpongeza na kumkaribisha kula. Mjanja alianza kula kwa pupa bila kujua kwamba chakula kile kilikuwa kimewekwa dawa ya usingizi ili kumfundisha adabu. Baada ya muda mfupi, alilala fofofo mezani.

Waandaaji walimchukua Mjanja aliyelala na kumrudisha kando ya mto. Alipoamka, alijikuta akiwa peke yake na mamba wakimsubiri kwa hamu. Alijuta kwa ujanja wake na akaapa kutorudia tena.

Funzo: Ujanja mwingi humwondoa mja kwenye njia sahihi; ni bora kuwa mwaminifu na kufanya kazi kwa bidii.

Soga hii inaonyesha jinsi ujanja wa kupita kiasi unavyoweza kumletea mtu matatizo badala ya manufaa.